

ĮKALINIMO ATVĖRIMAS: PRIELAIIDOS IR GALIMYBĖS LIETUVOJE

Gintautas Sakalauskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67
El. paštas: gintautas.sakalauskas@tf.vu.lt

Teisės instituto Kriminologinių tyrimų skyriaus
vyriausiasis mokslo darbuotojas
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius
El. paštas: gintautas@teise.org

Straipsnyje analizuojami teoriniai, teisiniai ir praktiniai įkalinimo atvėrimo galimybių, numatytų Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse, klausimai. Tarptautiniai standartai ir daugelio Vakarų Europos šalių teorija ir praktika pabrėžia didelę įkalinimo atvėrimo priemonių reikšmę parengti įkalinimą asmenį paleisti į laisvę, taip pat resocializaciją skatinančiam ir recidyvą mažinančiam įkalinimo poveikiui. Tačiau šios įkalinimo atvėrimo formos Lietuvoje taikomos labai retai – dėl itin atsargios įkalinimo įstaigų administracijų laikysenos ir per siauro teisinio reguliavimo. Laisvės atėmimo bausmės atlikimas Lietuvoje vis dar organizuojamas ir suprantamas pagal pasyvaus uždarymo principą. Tam, kad įkalinimo atvėrimo praktika Lietuvoje keistųsi, reikia (ir) mokslinės analizės bei diskusijos, kuri šiame straipsnyje ir pristatoma.

Im Aufsatz werden die theoretischen, rechtlichen und praktischen Fragen der Strafvollzugslockerungen nach dem litauischen Strafvollstreckungsgesetz behandelt. Die internationalen Standards sowie die Strafvollzugstheorie und -praxis in vielen westeuropäischen Ländern legen eine große Bedeutung der Vollzugslockerungen für die Entlassungsvorbereitung eines Gefangenen, sowie resozialisierungsfördernde und rückfallvermeidende Wirkung des Strafvollzuges fest. Sie werden in Litauen aber sehr selten praktiziert. Die Gründe davon liegen vor allem in einer sehr restriktiven Haltung der Strafanstaltenverwaltungen sowie in den zu engen rechtlichen Regelungen. Die Verbüßung der Freiheitsstrafe wird in Litauen immer noch als traditioneller Verwahrverschluss organisiert und verstanden. Um die Praxis in der Öffnung des Strafvollzuges zu verändern, braucht man (auch) eine wissenschaftliche Analyse und eine Diskussion, darum geht es in diesem Aufsatz.

Įvadas

Įkalinimas¹ maždaug nuo XIX a. pradžios

tapo įprasta valstybės reakcijos į nusikaltimą elgesį forma, išstūmusi kankinimus ir kitas pačias įvairiausias fizinės baus-

¹ Žodis „įkalinimas“ skirtingose šalyse gali reikšti labai įvairias asmens laisvės atėmimo formas. Lietuvos kontekste šiuo atveju turimi mintyje pataisos namai, ka-

lėjimas, atvira kolonija, areštinės, laisvės atėmimo vietų ligoninė, t. y. su asmens laisvės atėmimu susijusių bausmių atlikimas šiose įstaigose.

mes Vakarų kultūros šalyse. Michel Foucault net ir antrojoje XX a. pusėje turėjo kritiškai pripažinti, kad „mes niekaip negalim atsikratyti požiūrio į kalėjimą kaip į „savaimę suprantamą“ dalyką pirmiausia todėl, kad jis pagrįstas paprasčiausiu „laisvės atėmimu“ [22, p. 272]. Ir nors per maždaug 200 metų istoriją įkalinimo formos bei jų taikymo ir vykdymo ideologija kito, įkalinimas, nepaisant aštrios kritikos, tebevaidina **svarbų** (nors ir nebe pagrindinį) vaidmenį Vakarų kultūros šalių bausmių taikymo ir vykdymo sistemose, o daugelio žmonių sąmonėje giliai įsitvirtino kaip bausmės sinonimas. Vis dėlto per pastaruosius 50 metų Vakarų Europoje įkalinimas pasikeitė neatpažįstamai, daugelio Rytų Europos (ypač patyrusių sovietinę priespaudą) šalių, įskaitant ir Lietuvą, šie pokyčiai dar tik laukia, jei, remiantis Niels Christie mintimi, bus norima **neišsiskirti** iš bendros europinės kultūrinės ir teisinės erdvės [15, p. 6]. Pasikeitė ne tik įkalinimo įstaigų architektūra [33], bet ir kalinimo sąlygos, esminių tikslų suvokimas [29], kalinių teisių apimtis, personalo sudėtis, galiausiai – visa atmosfera. Vienas iš svarbių pokyčių – maždaug aštuntajame XX a. dešimtmetyje prasidėjęs įkalinimo atvėrimo procesas [19, p. 104]. Pasikeitus požiūriui į pamatinius kalinimo tikslus, t. y. perėjus „nuo režimų, siekiančių paveikti kalinių pažiūras ir elgesį, prie modelio, paremto socialinių sugebėjimų ir asmeninių galimybių vystymosi skatinimu, kas perspektyvoje padėtų jiems sėkmingai grįžti į visuomenę“ [3, preambulė], tapo aišku, kad nuolatinis pasyvus asmens laikymas uždaroje įstaigoje šiam skatinimui sudaro nepalankias sąlygas. Ir atvirkščiai, – aktyvus darbas su nuteistuoju, laipsniškas ir vis ilgesnis įkalinto asmens buvimas laisvėje ne tik gerina jo integracijos į visuomenę

galimybes, bet ir leidžia jį prižiūrint pasitikrinti jo elgesį, skatinti ir įtvirtinti teigiamus pokyčius, taikyti kitas arba tiesiog griežtesnes priemones retais atvejais pasitikėjimo laisvėje nepateisinus.

Tam tikras įkalinimo atvėrimo galimybes numato ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau vadinama – LR BVK) [9], tačiau jų teisinis reguliavimas kelia kai kurių pagrįstų abejonių, o svarbiausia, kaip pastebima negausiose šios problematikos analizei skirtose mokslinėse publikacijose, – tokiomis galimybėmis pasinaudojama labai retai [32, p. 36–41; 36, p. 115–117; 37, p. 349–351]. Be to, ši praktika nesikeičia daugelį metų ir, o tai keisčiausia, – ji beveik nepasikeitė ir 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam LR BVK. Tai rodo reikšmingą ir turbūt esminę **bausmių vykdymo kultūros ir tradicijos įtaką** įkalinimo vykdymo praktikai net ir pasikeitus teisiniam reguliavimui, kartu kuria poreikį mokslškai analizuoti susidariusią padėtį. Įkalinimo atvėrimo priemonių taikymo ir vyraujančio įkalinimo „stiliaus“ koreliaciją rodo, pavyzdžiui, ir Vokietijoje atlikti tyrimai². Šioje srityje matyti didelė Rytų-Vakarų ir Pietų-Šiaurės Vokietijos žemių takoskyra: vienose jų šios priemonės buvo ir yra taikomos retai, kitose – daug dažniau [20, p. 40–41; 17, p. 15–23], nors kartinės teisės normos yra (buvo) identiškos, skiriasi

² Straipsnyje dažnai remiamasi Vokietijos teoriniais ir praktiniais pavyzdžiais ne tik todėl, kad jie šio straipsnio autoriui yra geriausiai žinomi, bet ir todėl, kad Vokietijoje įkalinimo atvėrimo teorinė ir praktinė problematika plačiai analizuojama įvairių lygių teismų sprendimuose, moksliniuose tyrimuose ir santykinai gausiose mokslinėse publikacijose. Be to, esami teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo skirtumai įvairiose Vokietijos federalinėse žemėse verčia ieškoti jų priežasčių, suvokti jų pranašumus ir trūkumus, kartu – semtis geros praktikos pavyzdžių Lietuvai.

tik jų interpretavimas ir praktinis įgyvendinimas. Svarbu pridurti, kad net ir pačių konservatyviausių Vokietijos žemių praktika yra labai liberali, palyginti su praktika Lietuvoje.

Šiame straipsnyje analizuojamos įkalinimo atvėrimo formos Lietuvoje, teisinis jų reguliavimas ir taikymas, aptariami probleminiai teoriniai ir praktiniai aspektai, plėtos perspektyvos ir tarptautiniai standartai. Straipsnyje dėstomomis mintimis siekiama aktualizuoti įkalinimo atvėrimo aspektą moksliniu ir praktiniu lygmeniu, paskatinti teorines diskusijas ir praktinę šių priemonių taikymo raidą.

1. Įkalinimo atvėrimo reikšmė

Viena iš esminių humaniško ir asmens integracijai skirtų kalinimo priedaidų yra ta, kad išankstinis įkalinto asmens parengimas išeiti į laisvę ir į laipsnišką perėjimą orientuotas įkalinimo organizavimas **didina asmens socialinės integracijos tikimybę** [21, p. 192]. Įvairiose šalyse atlikti tyrimai rodo, kad recidyvas didesnis yra tada, kai asmuo paleidžiamas iš tiesiog pagal paprasčiausią asmens uždarymo („atsėdėjimo“) principą organizuoto įkalinimo, palyginti su tokia kalinimo forma, kai asmuo kryptingai rengiamas gyvenimui laisvėje (ypač suteikiant trumpalaikes išvykas ir (ar) atostogas už įkalinimo įstaigos ribų) [18, p. 25; 37, p. 349]. Todėl Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje šalis narėms Nr. Rec (2006) 2 Dėl Europos kalėjimų taisyklių [5] 103.6 punkte teigiama, kad „įvairios išleidimo iš įkalinimo įstaigų formos turi būti numatytos kaip integruota laisvės atėmimo bausmės vykdymo dalis“³. Taisyklių

6 punkte įtvirtinta bendra nuostata, kad „visas įkalinimas turėtų vykti taip, kad asmenys, kuriems buvo atimta laisvė, galėtų lengviau integruotis į laisvą visuomenę“.

Svarbu, kad integracijos priemonės įsitaigoje ir laisvėje būtų taikomos laipsniškai, nuosekliai, jų vykdymą perimtų kitos atsakingos valstybės institucijos ar nevyriausybinės organizacijos [plačiau apie sisteminiu požiūriu grindžiamą nuteistųjų

<http://hub.coe.int/en/>. Šis punktas suformuluotas taip: angl. „*There shall be a system of prison leave as an integral part of the overall regime for sentenced prisoners*“, vok. „*Es sind verschiedene Arten von Urlauben vorzusehen, die integrierter Bestandteil des allgemeinen Strafvollzuges sind*“, o lietuviškajame variante išversta: „*Paleidimo iš kalėjimo sistema turi būti sudedamoji nuteistųjų kalinių režimo dalimi*.“ Čia svarbu atkreipti dėmesį į du dalykus, kurie išversti akivaizdžiai neteisingai, todėl straipsnyje pateiktas autoriaus vertimas. Pirmia, rekomendacijoje turimas mintyje ne šiaip asmens paleidimas (galima suprasti – po bausmės atlikimo arba lygtinai), bet būtent išleidimas bausmės atlikimo metu (angl. „*leave*“, vok. „*Urlauben*“ („atostogas“)), nes rekomendacijos 103.1–103.7 punktai nustato būtent įkalinimo vykdymo tvarką, o paleidimui atlikus bausmę arba lygtinai skirti rekomendacijos 107.1–107.5 punktai. Antras netikslumas yra „kalinių režimo“ junginys, kurio originale paprasčiausiai nėra. Svarbu pažymėti, kad režimo sąvoka sovietinėje bausmių vykdymo sistemoje buvo ir iš dalies kai kuriose buvusiose šio bloko šalyse tebėra suprantama skirtingai nei tarptautiniuose standartuose. Pastaruosiuose jis suprantamas tiesiog kaip bendra įkalinimo vykdymo tvarka arba jos įgyvendinimas, o vokiškame rekomendacijų tekste apskritai nėra vartojamas. O sovietinė tradicija „režimui“ suteikė daug stipresnę prasmę – tai nebuvo šiaip bendra tvarka, bet ypatingos tvarkos ir drausmės palaikymo priemonės, esą turinčios daryti teigiamą poveikį nuteistajam (Lietuvos Tarybų Socialinės Respublikos pataisos darbų kodekso 41 str.). Deja, bet panašų turinį žodžiui „režimas“ suteikė ir LR BVK, įtvirtindamas jį kaip vieną iš pataisos priemonių. Minėtoje rekomendacijoje turima mintyje tiesiog „ikalintiems asmenims taikoma bausmės vykdymo tvarka“, angl. „*regime for sentenced prisoners*“. Šie niuansai svarbūs ne vien lingvistiniu, bet ir esminių nuostatų suvokimo požiūriu. Jeigu LR BVK 112 str. 1 d. įtvirtintas vienas iš „pataisos priemonės“ – „režimo“ reikalavimų yra „būtinasis nuteistųjų izoliavimas ir nuolatinė jų priežiūra“, tai tuomet Europos kalėjimo taisyklėse rekomenduojamas įkalinimo atvėrimas atrodo kaip nesuderinamas paradoksas.

³ Rekomendacijos teksto originalą žr. Europos Tarybos Ministrų komiteto internetiniame tinklalapyje

integracijos modelį žr. 30]. Tokio **nuoseklumo** svarba pabrėžiama ir Europos kalėjimų taisyklių 107.1 punkte, kuriame rekomenduojama kuo anksčiau iki paleidimo į laisvę taikyti priemonės ir specialias programas, kurios leistų nuteistiesiems įveikti sunkumus, kylančius išiliejant į gyvenimą visuomenėje ir joje nebeususikalstant. Įkalinto asmens integracijos į visuomenę tikslas gali būti pasiektas vykdant jų paleidimo į laisvę programą arba taikant dalinį ar lygtinį paleidimą, derinant asmens priežiūrą su jam teikiama parama (107.3 punktas), o įkalinimo institucijos turi glaudžiai bendradarbiauti su tarnybomis ir įstaigomis, kurios prižiūri ir remia paleistus kalinius, atkreipiant ypatingą dėmesį į jų šeimą ir įdarbinimą (107.4 punktas). Šių laisvėje esančių tarnybų ir įstaigų atstovams turi būti sudarytos galimybės **ateiti į įkalinimo institucijas**, rengti kalinamus asmenis paleisti į laisvę ir planuoti paramos priemonės po jų paleidimo (107.5)⁴. Kitaip tariant, laikant asmens integraciją tikslu, laipsniškai ir kuo ankstesnis įkalinimo atvėrimas yra būtina sąlyga šiam tiks-

⁴ Paruošimo paleisti iš laisvės atėmimo vietų svarba dar labiau pabrėžiama tais atvejais, kai nuteistasis yra nepilnametis. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje valstybėms narėms CM/Rec (2008) 11 Dėl Europos taisyklių nepilnamečiams teisės pažeidėjams, kuriems taikomos bausmės ar priemonės, taisyklių tam skirtas visas atskiras skyrius E. 15, kuriame detalizuojamas rengimo paleisti į laisvę procesas. Taip pat pažymėtina, kad specialiai lygtinio paleidimo sričiai skirtoje Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje valstybėms narėms Rec (2003) 22 Dėl lygtinio paleidimo (parolio) parengimo paleidimo į laisvę procesas taip pat aptariamas atskirame III. skyriuje, o lygtinį paleidimą rekomenduojama taikyti visiems be išimties kaliniams, įskaitant ir nuteistuosius iki gyvos galvos (4.a. punktas). Pirmą kartą įkalinimo atvėrimo svarba Europos Tarybos šalims narėms buvo pabrėžta dar 1982 m. rugsėjo 24 d. priimtoje Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Rec (82) 16 Dėl trumpalaikių išvykų kaliniams.

lui pasiekti. Įkalinimo atvėrimo priemonėmis galima siekti **konkrečių teigiamų pokyčių** socialinei integracijai svarbiose nuteistojo gyvenimo srityse.

Be to, tyrėjai pažymi, kad įkalinimo įstaigų atvėrimas duoda ir daug daugiau teigiamų šalutinių efektų: mažina neigiamą kalinimo įtaką⁵, riboja subkultūrinį spaudimą, mažina agresiją įkalinimo įstaigose, smurto, savęs žalojimo atvejų skaičių ir gerina bendrą atmosferą⁶, kalinių ir personalo santykius [37, p. 349], leidžia sutaupyti lėšų [18, p. 27], skatina didesnę artimųjų pasitikėjimą bausmių vykdymo sistema, naikina stereotipus ir, o tai itin svarbu, – ilgalaikėje perspektyvoje didina visuomenės saugumą [37, p. 349]⁷.

⁵ Į iš esmės natūraliai neigiamą įkalinimo įtaką atkreipė dėmesį dar 1987 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Rec (87) 3 Dėl Europos kalinimo įstaigų taisyklių: „65. Būtina dėti visas pastangas, kad įkalinimas būtų vykdomas ir organizuojamas taip, kad: <...> b) būtų sumažintas žalingas įkalinimo poveikis ir skirtumai tarp gyvenimo įkalinimo įstaigoje ir laisvėje, galintys pakenkti kalinių rūpesčiui savimi ir atsakomybei <...>“.

⁶ Tinkamos atmosferos svarbą itin pabrėžia Kančinų prevencijos komitetas (CPT): „Skatinant konstruktyvius, o ne konfrontacinius santykius tarp kalinių ir darbuotojų, mažėja bet kurio kalėjimo aplinkai būdinga įtampa ir tolydžio mažėja smurto atvejų ir netinkamo elgesio kalinių atžvilgiu tikimybė. Trumpai tariant, CPT pageidauja įsitikinti, kad priežiūrą ir kontrolę lydi bendravimas ir rūpinimasis. Tokia praktika toli gražu nekelia grėsmės pataisos įstaigos saugumui, o gali gerokai jį sustiprinti“ [42, 45 punktas].

⁷ Šioje vietoje būtina pabrėžti svarbią mintį, išsukomą ir Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje valstybėms narėms Rec (92) 16 Dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių: „Baudžiamųjų sankcijų vykdymas pačioje bendruomenėje, o ne izoliavus nuo jos, laikui bėgant gali geriau apsaugoti visuomenę, įskaitant, savaime suprantama, ir nukentėjusiojo arba nukentėjusiųjų interesus užtikrinimą.“ Kitaip tariant, trumparegiškas įsivaizdavimas, kad visuomenė yra saugi, kai nusikalta asmenys yra tiesiog uždaryti, tėra iliuzija. Visuomenė saugiausia yra tada, kai (ir) teisti asmenys joje gyvena integruotai.

2. Įkalinimo atvėrimo formos, sąlygos ir įgyvendinimas

Įvairiose šalyse taikomas įkalinimo atvėrimo formas (išvykas)⁸ galima apibendrintai suskirstyti pagal jų taikymo tikslus ar uždavinius. Išvykos už įkalinimo įstaigų ribų gali būti suteikiamos tam, kad nuteistasis:

- dirbtų;
- mokytųsi;
- dalyvautų socialinės integracijos, gydymosi arba reabilitacijos programose;
- susitvarkytų dokumentus, būsto, buitinius, įsidarbinimo, finansinius ir kitus kasdienius reikalus (ypač – prieš lygtinį arba besąlyginį paleidimą iš įkalinimo įstaigos);
- apsilankytų laisvėje veikiančiose konsultacinėse tarnybose;
- dalyvautų laisvalaikio užimtumo ir (arba) edukacinėse programose (ypač – nepilnamečiai / jauno amžiaus nuteistieji);
- apsilankytų pas gydytoją;
- galėtų pasirūpinti savo vaikais;
- galėtų praleisti laiką namuose su artimaisiais;
- dalyvautų jam svarbiuose įvykiuose (artimų asmenų laidotuvėse, vestuvėse, kitokiuose šeimos minėjimuose ir šventėse);
- galėtų padėti artimiesiems ištikus nelaimei ir pan.

Atsižvelgiant į išvykos tikslą ar uždavinį, ji gali būti suteikiama dienai (kai dir-

bama, mokomasi, dalyvaujama kursuose, einama pas gydytoją ir pan.) arba keletui dienų su nakvyne (kai parvykstama į namus), be palydos arba su palyda⁹. Būtinios išvykų suteikimo sąlygos dažniausiai siejamos su tam tikra atliktos arba likusios atlikti bausmės dalimi ir (arba) pabėgimo pavojumi ir nusikalstamo elgesio tikimybe (prognose).

LR BVK įkalinimo atvėrimo formos (išvykos) numatytos 104 str., 105 str., 130 str., 140 str. 1 d. 8, 9, 10 p., 140 str. 2 d. ir 154 str. Galimybė laisvės atėmimo bausmę atlikti **atviroje kolonijoje** (atvirose įkalinimo įstaigose) (LR BVK 90 str., 91 str., 140 str. 4 d.) taip pat laikytina savarankiška įkalinimo atvėrimo forma, kai laisvės atėmimu nuteistas asmuo visą bausmę ar dalį bausmės gali atlikti daug laisvesnėmis sąlygomis, leidžiančioms nuolat visą dieną praleisti ne įkalinimo įstaigoje¹⁰. Maksi-

⁹ Pavyzdžiui, Vokietijoje kiekviena iš šių išvykų formų turi atskirą pavadinimą, kurį sunku tiksliai išversti į lietuvių kalbą: užimtumas laisvėje su palyda vadinamas vok. *Außenbeschäftigung*, be palydos – vok. *Freigang*; išėjimas kitu tikslu su palyda vok. *Ausführung*, be palydos ir galbūt netgi be konkretaus tikslo – vok. *Ausgang*, atostogos (iki 21 dienos) – vok. *Hafturlaub*, kurios gali būti suteikiamos be ypatingo pagrindo, jam esant arba kaip rengimo paleisti ir laisvę sudedamoji dalis [7, § 11, § 13, § 15, § 35].

¹⁰ Svarbu paminėti, kad 2012 m. liepos 1 d. įsigaliojusiu LR BVK papildymu pagaliau buvo suteikta galimybė nuteistuosius iš uždarytų įstaigų perkelti į atviras kolonijas pagal LR BVK 140 str. 4 d.: „Pataisos namuose lengvosios grupės sąlygomis laikomi nuteistieji, kuriems liko ne daugiau kaip vieneri metai iki galimo lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos, teismo nutartimi, priimta pagal pataisos namų administracijos teikimą ir atsižvelgiant į nusikalstamo elgesio riziką, elgesį bausmės atlikimo metu ir kitas reikšmingas aplinkybes, gali būti perkelti į atvirą koloniją tęsti bausmės atlikimo.“ Tai, kad tokia galimybė, daugelyje Vakarų šalių esanti logiška laipsniško paleidimo ir laisvę priemone, nebuvo numatyta dar 2003 m., atrodė kaip rimtas LR BVK trūkumas. Kita vertus, atvirų kolonijų darbo koncepcija, norint, kad ji atitiktų realius poreikius, o ši įkalinimo forma galėtų būti toliau plečiama, turi būti permąstyta ir

⁸ Turimas mintyje įkalinimo atvėrimas į išorę, t. y. tokios įkalinimo atvėrimo formos, kai nuteistasis turi teisę išeiti iš įkalinimo įstaigos. Pasimatymų, telefoninių pokalbių, susirašinėjimo, sielovados ir kitos panašios galimybės įkalinimo įstaigoje taip pat gali būti laikomos „įkalinimo atvėrimu“, tačiau šiuo atveju atvėrimas vyksta į vidų, ne į išorę. Šios atvėrimo formos taip pat yra svarbios, tačiau šiame straipsnyje neanalizuojamos.

malaus sąlyginio įkalinimo atvėrimo forma yra ir **lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų** (LR BVK 157 str.). Tačiau pastarosios dvi įkalinimo atvėrimo formos šiame straipsnyje neanalizuojamos, nes jos skiriasi forma ir taikymo sąlygomis, čia apsiribojama trumpalaikių išvykų (plačiaja prasme) iš uždarų įkalinimo įstaigų aptarimu, laikant jas svarbia įkalinimo atvėrimo sudedamąja dalimi¹¹, pabrėžiant, kad įkalinimas atvirose įkalinimo įstaigose ir lygtinis paleidimas turėtų sudaryti logišką tolesnę arba savarankišką asmens integracijos struktūrinę dalį.

2.1. Išvykimas be sargybos arba be palydos už įkalinimo įstaigos ribų (LR BVK 154 str.)

Pagal LR BVK 154 straipsnis 1 dalį išvykti be sargybos arba be palydos už įkalinimo įstaigos ribų dėl bendrojo lavinimo, profesinio mokymo, dirbamo darbo pobūdžio arba dalyvavimo socialinėje rehabilitacijoje gali būti leidžiama nuteistiesiems:

- a) laikomiems pataisos namuose lengvos grupės sąlygomis;
- b) laikomiems pataisos namuose paprastosios grupės sąlygomis ir atlikusiems¹² ne mažiau kaip 1/3 bausmės;

pakeista iš esmės. Vien tik oficiali drausminių nuobaudų taikymo ir randamų nelegalių daiktų šioje įstaigoje statistika rodo, kad tokios koncepcijos labai trūksta [plačiau žr. 32, p. 28–33].

¹¹ Todėl ir šio straipsnio pavadinimas suformuluotas daug plačiau – kaip įkalinimo atvėrimas, o ne vien tik kaip trumpalaikės išvykos ir (ar) atostogos. Pastarųjų prasmę ir reikšmę galima tinkamai įvertinti tik žvelgiant iš plačios įkalinimo atvėrimo perspektyvos, įvertinus į „atsėdėjimą“ orientuoto įkalinimo beprasmybę ir suvokus esminius ne tik nuteistojo asmens, bet ir visuomenės poreikius.

¹² Įdomu, kad LR BK vartojamas žodis „atbuvusiems“, taigi pati kodekso lingvistika rodo preziumuojamą pasyvų bausmės atlikimą.

c) paliktiems atlikti ūkio darbus pagal LR BVK 68 straipsnį;

d) laikomiems nepilnamečių pataisos namuose, atlikusiems ne mažiau kaip tris mėnesius laisvės atėmimo bausmės.

Pažymėtina, kad galimybė **dalyvauti socialinės rehabilitacijos priemonėse** (pagal LR BVK 137 str. 1 d. 1–4 punktus) buvo įtvirtinta tik nuo 2012 m. liepos 1 d., taip sudarant daugiau galimybių išvykti be sargybos arba be palydos už įkalinimo įstaigos ribų, pasinaudojant ir nevyriausybinių organizacijų siūlomomis galimybėmis. Pavyzdžiui, 2012 m. iš Vilniaus pataisos namų 20 nuteistųjų buvo suteikta teisė vykti be sargybos į Lietuvos kalinių globos draugiją dalyvauti socialinių įgūdžių lavinimo užsiėmimuose [45, p. 17].

LR BVK 154 straipsnio 3 dalies nuostata **draudžia** be sargybos ar be palydos už įkalinimo įstaigos ribų išvykti pavojingiems recidyvistams, asmenims, kurie nuteisti už labai sunkius nusikaltimus ir kuriems paskirta laisvės atėmimo bausmė viršija dešimt metų, nuteistiesiems, iš kurių ši teisė buvo atimta dėl padarytų pažeidimų, užsieniečiams, ribotai pakaltinamiems, sergantiems infekcinėmis ir venerinėmis ligomis nuteistiesiems.

Teisė išvykti be sargybos ar be palydos pirmą kartą numatyta 1971 m. liepos 15 d. patvirtinto Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos pataisos darbų kodekso (toliau vadinama – LTSR PDK) 80 str., tačiau tik išimtiniais atvejais, jei tai buvo reikalinga dėl nuteistųjų dirbamo darbo pobūdžio, pagal bendrą taisyklę – atlikus ne mažiau kaip 1/3 bausmės¹³. Atkūrus

¹³ LTSR PDK 80 str. 1 d.: „Išimtiniais atvejais pataisos darbų kolonijose nuteistiesiems, kurie aiškiai ėmė taisyti, atbuvus ne mažiau kaip trečdajį bausmės laiko,

Nepriklausomybę šis straipsnis buvo keičiamas penkis kartus, suderinant įstatymo formuluotes su pasikeitusia santvarka ir terminija, išplečiant nusikaltimų, už kuriuos nuteistiems asmenims ši teisė negali būti suteikiama, sąrašą. Įdomu, kad iki pat 2001 m. liepos 5 d. dar pagal seną sovietinę nuostatą buvo draudžiama nuteistuosius be sargybos arba palydos išleisti į Vilniaus miestą. Toks suvaržymas neabejotinai stabdė išvykų be sargybos ar palydos plėturą ir visoje Lietuvoje, nes būtent Vilniuje kūrėsi daugelis gerų darbo su nuteistaisiais iniciatyvų¹⁴. Paskutiniuju 2002 m. liepos 5 d. pakeitimu šio straipsnio redakcija iš esmės tapo panaši į naujai parengto LR BVK 154 str. nuostatas, tik be jau minėtos galimybės dalyvauti socialinės reabilitacijos programoje ir, žinoma, principinių tokios išvykos suteikimo sąlygų nesiejant su grupe, kurioje laisvės atėmimo bausmę atlieka nuteistasis (grupių sistema buvo sukurta tik naujajame LR BVK)¹⁵.

o nuteistiesiems, kuriems pagal įstatymus netaikomas lygtinis atleidimas prieš terminą, atbuvus ne mažiau kaip du trečdalius bausmės laiko, gali būti leidžiama išvykti be sargybos už kolonijos ribų, jeigu tai reikalinga dėl nuteistųjų dirbamo darbo pobūdžio.“

¹⁴ Paminėtina Lietuvos kalinių globos draugija, Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“, Lygtinai paleistų asmenų priežiūros organizacija ir kt.

¹⁵ Įdomu, kad galimybę išvykti už įkalinimo įstaigos ribų pagal LTSR PDK 80 straipsnio nuostatas iki pat naujojo LR BVK įsigaliojimo turėjo ir nuteistieji, kuriems negalėjo būti taikomas lygtinis atleidimas nuo bausmės pirma laiko (t. y. tiek lygtinis atleidimas nuo bausmės pirma laiko ir bausmės pakeitimas švelnesne bausme, tiek ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų), atlikus jiems ne mažiau kaip 2/3 bausmės. Tokią nuostatą galima vertinti kaip tam tikrą laipsniško paleidimo sistemos elementą, net ir neturint galimybės išeiti lygtinai. Kita vertus, žinoma, kad visa sovietinė įkalinimo sistema nuteistuosius pirmiausia traktavo kaip pigią darbo jėgą, todėl išvykų suteikimas net ir tokių kategorijų nuteistiesiems greičiausiai buvo susijęs būtent su papildomomis galimybėmis juos išnaudoti darbui laisvėje. Deja, bet nėra žinoma, kaip dažnai išvykos būdavo su-

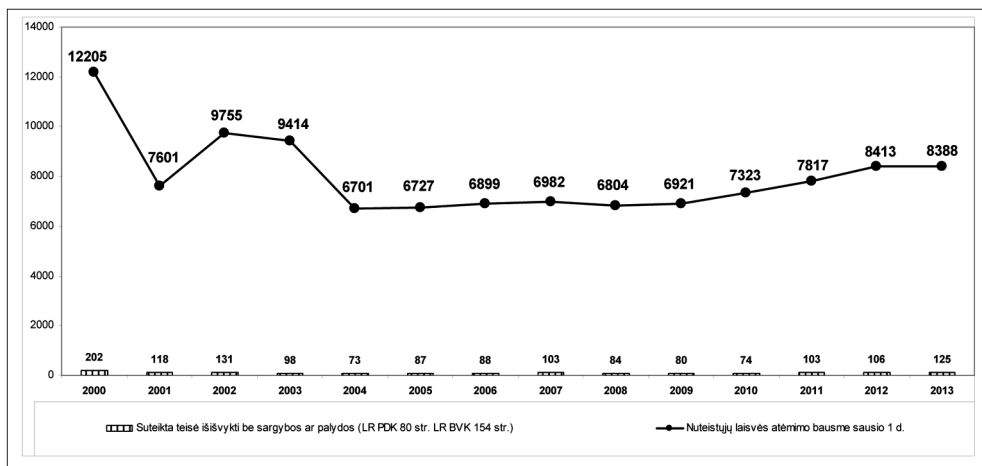
Suteikimo įkalintiems asmenims išvykti be sargybos ar be palydos **praktika** vaizduojama 1 paveiksle. 2000–2013 m. tokią teisę turėjo tik maždaug 1–1,5 proc. nuteistųjų laisvės atėmimo bausme.

Kyla klausimas, kiek iš daugiau kaip 8 000 nuteistųjų per metus teoriškai galėtų turėti galimybę išvykti be sargybos ar palydos mokytis, dirbti arba dalyvauti socialinės reabilitacijos priemonėse? Iš 1 pav. matyti, kad 2013 m. pradžioje tokią teisę turėjo tik 125 nuteistieji (116 iš jų – dėl darbo) ir, nors tai buvo didžiausias skaičius nuteistųjų per 2003–2012 m. laikotarpį, akivaizdu, kad jis labai mažas.

Pagal LR BVK 154 straipsnį pirmiausia suteikiama galimybė be sargybos ar palydos išvykti visiems asmenims (jei tik yra atitinkamas užsiėmimas laisvėje ir atsižvelgiant į LR BVK 154 str. 3 d. numatytas išimtis), bausmę atliekantiems **lengvosios grupės sąlygomis**. Pastaraisiais metais Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos statistinėse ataskaitose nėra išskiriama, kiek nuteistųjų kokioje grupėje atlieka laisvės atėmimo bausmę. Paskutiniai turimi 2009 m. pradžios statistikos duomenys rodo, kad dauguma nuteistųjų bausmę atlieka paprastoje grupėje – maždaug 75 proc., lengvojoje – maždaug 8 proc., drausminėje – maždaug 5 proc., likusioji nuteistųjų dalis (dar) nebuvo priskirta jokiai grupei [31, p. 12]. Taigi lengvojoje grupėje bausmę atlieka maždaug 600–700 nuteistųjų.

2013 m. pradžioje laisvės atėmimo vietų ligoninėje, tardymo izoliatoriuose ir Lukiškių kalėjime 215 nuteistųjų buvo **palikti atlikti ūkio darbus** [41], o **nepilname-**

teikiamos būtent tokiems nuteistiesiems, kurie negalėjo būti lygtinai atleisti nuo bausmės.

1 pav. Bendras Lietuvoje laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų skaičius ir asmenys, kuriems suteikta teisė išvykti be sargybos arba palydos 2000–2013 m. (sausio 1 d.) [40; 39]

čių pataisos namuose 2013 m. pradžioje buvo įkalinti 128 asmenys. Daug sunkiau nustatyti, kiek nuteistųjų, bausmę atliekančių **paprastosios grupės sąlygomis**, jau yra atlikę 1/3 bausmės, ir nepatenka į LR BVK 154 straipsnio 3 dalies numatytas kategorijas. Iš viso šioje grupėje bausmę atlieka maždaug 6 000–7 000 asmenų, taigi didžioji nuteistųjų dalis. Pagal statistikos duomenis žinoma, kad 2013 m. pradžioje maždaug 20 proc. nuteistų asmenų turėjo atlikti **ilgesnę nei 10 m.** teismo paskirtą laisvės atėmimo bausmę [40], o kasmet tik nuo kelių iki keliasdešimt **pavojingų recidyvistų** užregistruojama padarius nusikalstamas veikas [27, p. 228–229]¹⁶. Taip pat paminėtina, kad 2013 m. pradžioje Lietuvos įkalinimo įstaigose bausmę atliko 72 **užsienio valstybių piliečiai**, o pabėgimų iš nesaugomų objektų (įskaitant ir atvirąją koloniją) būna vos keli per metus [39]. Be to, nėra žinoma, kiek yra **ribotai**

pakaltinamų, taip pat **sergančių infekcinėmis ir venerinėmis ligomis nuteistųjų**. Net nežinant tikslų skaičių, galima kelti prielaidą, kad potencialiai LR BVK 154 straipsnio sąlygas atitinkančių nuteistųjų, kuriems galėtų būti suteikta teisė vykti be sargybos ar palydos, turėtų būti ne mažiau kaip keli tūkstančiai. Iš to darytina išvada, kad itin retas išvykų be sargybos ar palydos suteikimas yra daugiau itin atsargios įkalinimo įstaigų administracijų vykdomos praktikos padarinys, nes įstatyme numatytus kriterijus bent jau teoriškai turėtų atitikti keliasdešimt kartų daugiau nuteistųjų.

Būtina pažymėti ir tai, kad nė viena iš LR BVK 154 straipsnio 3 dalyje numatytų nuteistųjų kategorijų, kurioms išvyka be sargybos ar palydos **negali būti taikoma**, nėra įtikinama – kaip tikrai būtinai įstatyme numatyтина sąlyga, besąlygiškai atimanti tokią galimybę. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje valstybėms narėms Rec (2012) 12 Dėl įkalintų užsieniečių raginama nediskriminuoti užsieniečių vien dėl jų statuso

¹⁶ Nėra žinoma, kiek iš viso pavojingų recidyvistų atlieka laisvės atėmimo bausmę, tačiau remiantis per metus užregistruojamų įtariamųjų (kaltinamųjų) skaičiumi, jų procentas neturėtų būti didelis.

(4–5 punktai), o kitų LR BVK 154 straipsnio 3 dalyje nuteistųjų kategorijų išskyrimas atrodo labiau paremtas stereotipais ir nepagrįstomis baimėmis – ypač, kai kalbama apie ligas arba ilgą laisvės atėmimo bausmės trukmę, paskirtą už labai sunkų nusikaltimą¹⁷. Juk galiausiai visi šie nuteistieji vis tiek vėliau ar anksčiau išeis į laisvę (lygtinai arba atlikę visą bausmę), o laipsniškas išvykų be sargybos ar be palydos suteikimas galėtų skatinti jų integraciją. Žinoma, tai jokiais būdais nereiškia, kad tokia teisė galėtų būti suteikiama besąlygiškai visiems nuteistiesiems, tačiau čia šiuo atveju daug daugiau diskrecijos būtų galima suteikti įkalinimo įstaigų administracijoms, o tokias išvykas turėtų gauti dauguma nuteistųjų. Pavyzdžiui, Vokietijoje išvyka už įstaigos ribų (dirbti, mokytis, dalyvauti įvairiose programose ar netgi be jokio formalaus pagrindo) su palyda ar be jos pagal federalinį Vokietijos laisvės atėmimo bausmės vykdymo įstatymo¹⁸ 11 straipsnį (vok. *Außenbeschäftigung, Freigang, Ausführung, Ausgang*) teoriškai

gali būti suteikiama nuteistajam jau kitą dieną po įkalinimo uždaroje įstaigoje, jei tik: 1) nuteistasis sutinka, 2) nėra įžvelgiamas pabėgimo ar pakartotinio nusikaltamo elgesio pavojus, 3) įvertinus kitas svarbias aplinkybes nerandama argumentų nesuteikti tokios išvykos. Pažymėtina, kad tokios išvykos **nesuteikimą** įkalinimo įstaigos administracija turi pagrįsti „pakankamai užtikrintai“ [24, p. 254–255]. 2010 m. visos Vokietijos mastu šimtui kalinių teko 1 205 išvykos be formalaus pagrindo (vok. *Ausgang*; nuo 1976 m. šis skaičius padidėjo maždaug 5 kartus) ir 27 išvykos dėl darbo ar mokymosi (vok. *Freigang*) [17, p. 19]. Lietuvoje taip skaičiuojant 2013 m. išeina maždaug 1,5 išvykos šimtui kalinių ir **tik** dėl darbo, mokymosi ar dalyvavimo socialinės reabilitacijos programose.

Įdomu, kad Lietuvoje išvykos be sargybos ar palydos sąlygos įstatymiškai **nėra siejamos su pabėgimo arba pakartotinio nusikalstamo elgesio tikimybe**. Būtent su šiais kriterijais daugelyje šalių siejama įstatyminė įkalinimo atvėrimo galimybė, nors jų vertė ir nustatymo patikimumas mokslininkų vertinamas nevienodai [16; 26; 34]. Elgesio prognozavimas remiasi buvusiais įvykiais ir faktais, nuteistųjų asmenų – buvusiais socialiniais ir teisiniais sunkumais (dažniausiai užfiksuotais tik asmens baudžiamojoje byloje, taip pat asmens elgesiu nelaisvės sąlygomis), o tai neišvengiamai veda prie sistemingo rizikos pervertinimo (per didelio rizikingumo nustatymo) [34, p. 33]¹⁹. Šio straipsnio

¹⁷ Kriminologijoje žinomi tradiciniai atvejai, kai, pavyzdžiui, už buitinių artimo žmogaus nužudymą būnant apsvaigus nuo alkoholio nuteistas asmuo dėl to gailisi ir taip daugiau niekada nepasielgs. Ir atvirkščiai, už eilinę pakartotinę vagystę keleriems metams nuteistas vagis gali kelti daug mažiau pasitikėjimo dėl jo nenusikalstamo elgesio ateityje. Nusikaltimo sunkumas ir bausmės trukmė dažniausiai mažai ką pasako apie kasdienį asmens elgesį laisvėje.

¹⁸ 2013 m. Vokietijoje tebevyko dviprasmiškai vertinama įkalinimo sistemos teisinio reglamentavimo reforma – ši kompetencija iš federalinės kompetencijos perduota žemių kompetencijai, todėl žemės ėmė kurti savarankiškus laisvės atėmimo vykdymo įstatymus. Juos sukūrus visoms žemėms, šis federalinis įstatymas neteks galios. Iki šiol priimti žemių laisvės atėmimo vykdymo įstatymai iš dalies skirtingai reglamentuoja įkalinimo atvėrimo klausimus – vieni jų mokslininkų laikomi konservatyvesni, kiti – liberalesni už federalinį įstatymą, kurį vis dar galima laikyti tam tikru standartiniu „viduriu“.

¹⁹ Pavyzdžiui, pastarųjų metų tyrimai parodė, kad ankstesnėse prognozuojamo nuteistųjų elgesio rizikos metodikose pervertinamos stabilios asmeninės savybės ir per menkai atsižvelgiama į situacinių sąlygų įtaką [34, p. 33].

apimtis neleidžia plačiau analizuoti prognozuojamo nuteistųjų elgesio rizikos vertinimo trūkumų ir galimybių. Šioje vietoje pažymėtina tik tai, kad tam tikras nuteistojo asmens elgesio vertinimas ir taikytinų poveikio priemonių efektyvumo numatymas yra daug svarbesnis nei, pavyzdžiui, atliktos ar paskirtos bausmės dydis, taip pat nusikaltimo sunkumas, todėl vienokia ar kitokia forma jis turėtų būti bent jau **vienu iš kriterijų** sprendžiant, ar asmeniui suteiktina išvyka be sargybos arba palydos už įkalinimo įstaigos ribų (beje, kaip ir kitos įkalinimo atvėrimo galimybės, taip pat probacija). Tam tikri asmens elgesio vertinimo instrumentai yra numatyti Lietuvos Respublikos probacijos įstatyme²⁰ ir Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos direktoriaus įsakymais patvirtintose programose [8], tereikia jas modifikuoti įkalinimo atvėrimo galimybėms. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad „bloga praeitis“ (pakartotinis nusikalstamas elgesys, priklausomybės, ilgalaikis nedarbas ir pan.) negali ir neturi būti laikoma „blogos ateities“ pranaše. Šiuolaikinė rizikos vertinimo metodologija remiasi ne besąlygine ar statine praeitimi besiremiančia pranašyste, bet **sąlygine alternatyvia arba intervencine prognoze**: turi būti įvertinamos resocializacijai ir ateityje (o ne praeityje) gyvenimui laisvėje svarbios sąlygos – negatyviu ir pozityviu požiūriu. Kitaip tariant, turi būti padaroma išvada – gyvenimas uždaroje įstaigoje ar galimybė būti prižiūrimam gyventi laisvėje gali labiau padėti susidoroti su kylančia rizika ir pagerinti perspektyvas. Taigi rizikos nustatymas – tai ne blogos praeities

ekstrapoliacija, bet alternatyvų geresnei ateičiai paieška [34, p. 33; 16, p. 24–25]²¹.

2.2. Trumpalaikė išvyka į namus nuteistojo prašymu arba kaip paskatinimas (LR BVK 104 str. ir 140 str. 1 d. 10 p.)

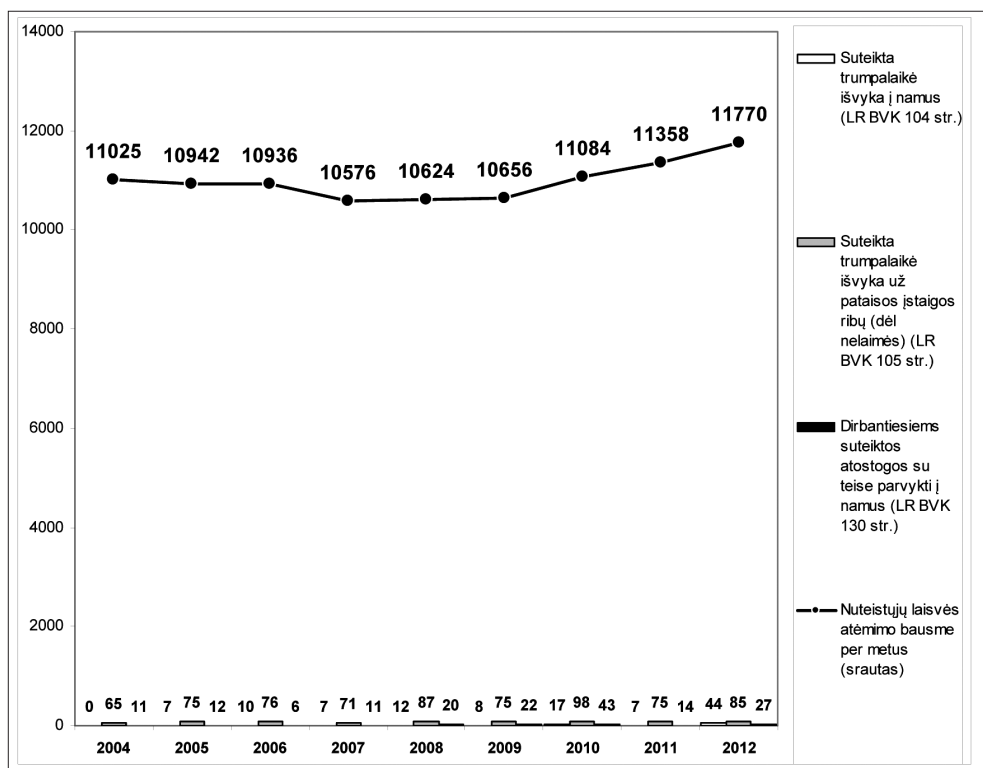
Pagal LR BVK 104 straipsnio 1 dalį vieną kartą per tris mėnesius trims paroms gali būti leidžiama trumpalaikė išvyka nuteistiesiems:

- a) laikomiems pataisos įstaigose lengvosios ir paprastosios grupių laikymo sąlygomis ir atlikusiems ne mažiau kaip 1/2 teismo paskirtos bausmės;
- b) nepilnamečiams – atlikusiems ne mažiau kaip 1/3 teismo paskirtos bausmės.

Šiuo atveju įstatyme numatoma, kad turi būti atsižvelgiama į nuteistojo asmenybę, atliktos bausmės dalį ir elgesį bausmės atlikimo metu. Atkreiptinas dėmesys, kad „pataisos įstaigų“ (o ne „pataisos namų“, kaip LR BVK 154 str. 1 d.) sąvoka apima visas pataisos įstaigų rūšis pagal LR BVK 62 straipsnį (taigi ir kalėjimą), o „nepilnamečiai“ yra tik asmenys iki 18 metų, t. y. siauresnė asmenų kategorija nei pagal LR BVK 154 straipsnio 1 dalį (nepatenka pagal LR BVK 81 straipsnį nepilnamečių pataisos namuose palikti pilnamečiai asmenys).

²⁰ Pavyzdžiui, socialinio tyrimo išvada (9 str.), rizikos vertinimas (10 str.), resocializacijos formos (18 str.).

²¹ Tai Lietuvoje dažnai neįvertinama, svarstant įkalinimo atvėrimo ir lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigų galimybes. Tokiais atvejais iš inercijos labiausiai atsižvelgiama į negatyvią asmens praeitį, todėl aukštai įvertinamas nusikalstamo elgesio „rizikos laipsnis“, ir galiausiai nesuteikiama galimybių išvykti už įkalinimo įstaigos ribų arba neišleidžiama lygtinai, lyg ir daroma išvada, kad šį rizikos laipsnį toliau turėtų mažinti jo laikymas uždaryto. Tačiau dažniausiai tai jo riziką dar labiau didina.

2 pav. Bendras Lietuvoje laisvės atėmimo bausmę per metus atlikusių asmenų skaičius (srautas)²² ir asmenys, kuriems suteiktos trumpalaikės išvykos arba atostogos 2004–2012 m. [40]

LR BVK 104 straipsnyje numatyta trumpalaikė išvyka į namus yra galimybė laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu **gyventi namuose**, nesant kitų tikslinių sąlygų. Teisės į trumpalaikę išvyką neturi tų pačių kategorijų nuteistieji, kaip ir išvykos už įkalinimo įstaigos be sargybos ar palydos (LR BVK 154 str. 3 d.). Tokio pobūdžio išvykos itin reikalingos ryšiams su artimaisiais atkurti ar palaikyti, darbo paieškoms, konsultacijoms valstybės institucijose ir nevyriausybinėse organizacijose, dokumentams susitvarkyti, įvairiausiems buitiniams reikalams spręsti ir t. t. [14,

p. 278–279]. Tokia išvyka į asmens resocializaciją orientuotoje įkalinimo sistemoje praktiškai yra būtina prieš lygtinį arba galutinį asmens paleidimą iš įkalinimo įstaigos, tačiau ji Lietuvoje taip pat suteikiama itin retai (2 pav.), nors apibrėžiamus nuteistųjų, kuriems ji gali būti suteikiama, kriterijus turėtų atitikti maždaug pusė visų per metus kalintų asmenų.

Trumpalaikė išvyka į namus kaip paskatinimo priemonė (t. y. įstaigos admi-

²² Kalinių skaičius dažniausiai skaičiuojamas iki konkrečios dienos (1 pav.) arba kaip kalinių srautas per metus, t. y. per metus įkalinimo įstaigose buvusių asmenų skaičius (per metus naujai atvykusių kalinių skaičius

pridedamas prie metų pradžioje buvusių kalinių skaičiaus), todėl kalinių skaičius 1 pav. ir 2 pav. skiriasi. 2 pav. pavaizduotos per metus suteiktos išvykos ir atostogos, todėl jas tikslinga analizuoti kaip santykį su kalinių srautu. 1 pav. pateiktas kalinių, iš jų – kalinių, kuriems suteikta teisė vykti be sargybos, skaičius iki konkrečios dienos (sausio 1 d.).

nistracijos iniciatyva) gali būti skiriama už „nepriekaištingą elgesį, iniciatyvą ir aktyvų dalyvavimą socialinės reabilitacijos programose, stropų darbą bei mokymąsi“ (LR BVK 140 str. 1 d.). Tai, kad LR BVK trumpalaikės išvykos į namus galimybę numato kaip galimą suteikti nuteistojo prašymu arba kaip paskatinimą, sukelia keletą neaiškumų. Nors LR BVK komentare laikomasi nuomonės, kad trumpalaikė išvyka kaip **paskatinimas**, be jau cituotos bendros LR BVK 140 straipsnio 1 dalyje numatytos sąlygos, gali būti suteikta tik nuteistiesiems, kurie atitinka ir LR BVK 104 straipsnio 1 dalyje numatytas sąlygas [14, p. 279–280], tokia pozicija mažų mažiausiai diskutuotina, nes paskatinimo priemonės formuluojamos kaip savarankiškos priemonės, kurioms keliama jau minėta bendra sąlyga arba kitos papildomos sąlygos, įtvirtintos tame pačiame LR BVK 140 straipsnyje (pavyzdžiui, perkėlimas iš paprastosios į lengvąją grupę atlikus ne mažiau kaip vienerius metus paskirtos bausmės, LR BVK 140 straipsnyje 10 p.). Taigi kyla klausimas, ar trumpalaikė išvyka kaip paskatinimas negali būti suteikiama ir anksčiau, nei numato LR BVK 104 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos sąlygos? Antras svarbus klausimas yra nuteistojo sutikimo problema – tais atvejais, kai nuteistasis pats rašo prašymą, jo **sutikimas** preziumuojamas. Tačiau koku būdu nuteistojo sutikimas turėtų būti gaunamas, kai jam skiriama tokia paskatinimo priemonė? LR BVK 141 straipsnio 11 dalyje numatyta, kad apie paskatinimo priemonės paskyrimą tiesiog paskelbiama nuteistajam. Nuteistojo sutikimas tokiais ir kitais įkalinimo atvėrimo atvejais yra būtinas, nes dėl pačių įvairiausių priežasčių bausmės atlikimo laikui nepasibaigus asmens negalima versti išeiti

į laisvę. Tačiau neatrodo, kad praktiškai bent jau iki šiol šis neaiškumas būtų sukėlęs sunkumų – visos trumpalaikės išvykos, kaip rodo statistika, tais itin retais atvejais būdavo suteikiamos tik nuteistojo prašymu (ne kaip paskatinimas).

Vis dėlto esminė trumpalaikių išvykų į namus teisinio reguliavimo problema yra ta, kad ši galimybė **nėra integruota** į bendrą asmens resocializacijos ir laipsniško paleidimo sistemą²³, o jos suteikimas galimas tada, kai pagal LR BVK 157 straipsnį didžiajai daliai šių nuteistųjų jau galimas ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų, nors pastarasis turėtų turėti prioritetą. Kitaip tariant, trumpalaikės išvykos į namus suteikimo sąlygos turėtų būti švelnesnės nei lygtinio paleidimo, būti pastarojo preliudija [32, p. 40]. Vokietijoje 2010 m. šimtui kalinių teko 440 atostogų suteikimo atvejų (vok. *Hafturlaub*) [17, p. 19], kurie savo esme bendrai atitinka LR BVK 104 straipsnio ir 130 straipsnio nuostatas (Lietuvoje – 0,6), nors Vokietijoje jos gali trukti iki 21 dienos.

2.3. Trumpalaikė išvyka už pataisos įstaigų ribų dėl nelaimės (LR BVK 105 str.)

Remiantis LR BVK 105 straipsniu, galimybė išvykti už pataisos įstaigų ribų ne ilgiau kaip 10 parų suteikiama visiems nuteistiesiems, **išskyrus nuteistuosius iki**

²³ Pavyzdžiui, net ir naujos redakcijos Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 163 punkte individualaus darbo su nuteistuoju planavimas aprašomas labai abstrakčiai: „Atsižvelgiant į nuteistojo asmenybę ir socialinės reabilitacijos poreikius, sudaromas individualus socialinės reabilitacijos (individualaus darbo su nuteistuoju) planas (programa). Dirbant socialinės reabilitacijos darbą su nuteistaisiais, įvertinamas jų rizikos laipsnis, nuteistieji skatinami rengtis reintegracijai į visuomenės gyvenimą, atlikus bausmę“ [12].

gyvos galvos, atsižvelgus į nuteistojo asmenybę, elgesį bausmės atlikimo metu ir atliktą bausmės dalį, dėl:

- a) sutuoktinio, sugyventinio ar artimojo giminaičio mirties ar sunkios ligos, gresiančios ligonio gyvybei;
- b) gaivalinės nelaimės, padariusios didelės materialinės žalos nuteistajam ar jo sutuoktiniui, sugyventiniui arba artimiesiems giminaičiams.

Tokia galimybė buvo numatyta ir senajame LTSR PDK 45¹ straipsnyje, tiesa, tik vėlesniu 1977 m. kovo 30 d. papildymu. Tokia išvyka buvo galima tik bendrojo režimo pataisos darbų kolonijose, visų rūšių kolonijose-gyvenvietėse ir auklėjimo darbų kolonijose ir tik iki 7 parų. Ši išvyka taip pat buvo ir yra suteikiama retai (žr. 2 pav.). Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas vienoje iš administracinių bylų, kurioje buvo nagrinėjamas trumpalaikės išvykos pagal LR BVK 105 straipsnį Alytaus pataisos namuose bausmę atliekančiam nuteistajam nesuteikimas, yra pažymėjęs, kad „teisės aktai nenumato atsakovui pareigos suteikti nuteistajam trumpalaikės išvykas, tačiau sprendimai nesuteikti trumpalaikių išvykų turėtų būti motyvuoti ir nekelti abejonių dėl to, kad atsakovas piktnaudžiauja valdžia“, o išvados dėl nuteistojo asmenybės, elgesio bausmės atlikimo metu turi būti tinkamai pagrįstos, jose naudojamos atsisakymo pagrindimo formuluotės negali būti abstrakčios ir neinformatyvios [43]²⁴.

Atsižvelgiant į tai, kad nuteistieji gali vyksti **su palyda arba be jos** (nepilname-

čiai – tik su palyda), o suaugusiems išvykos metu gali būti uždėti antrankiai (LR BVK 105 str. 3 d.), nuteistųjų iki gyvos galvos išskyrimas neatrodo pateisinamas jokiais argumentais. Pavyzdžiui, pagal federalinę Vokietijos laisvės atėmimo bausmės vykdymo įstatymo 13 straipsnį visiems nuteistiesiems atostogos (iki 21 dienos) gali būti suteikiamos atlikus šešis mėnesius bausmės, o nuteistiesiems iki gyvos galvos jos gali būti suteiktos atlikus 10 metų bausmės uždaroje įstaigoje arba perkėlus jį į atvirus pataisos namus [7]. Taigi nuteistųjų iki gyvos galvos išvykai netgi nereikia nutikusios nelaimės, be to, svarstoma, kad tokia galimybė galėtų būti atlikus penkerius metus bausmės [44].

2.4. Dirbančių nuteistųjų parvykimas atostogų metu kaip paskatinimas (LR BVK 130 str. ir 140 str. 1 d. 8 p.)

Pagal LR BVK 130 straipsnį atvirose kolonijose, nepilnamečių pataisos namuose, pataisos namuose **lengvosios ir paprastosios grupių** laikymo sąlygomis atliekantys bausmę stropiai dirbantys nuteistieji turi teisę į **14 kalendorinių dienų** nemokamas atostogas per vienerius metus. Šios atostogos suteikiamos nuteistajam atlikus vienuolika mėnesių bausmės, jeigu jis neturi galiojančių nuobaudų, o pataisos namuose lengvosios grupės laikymo sąlygomis atliekantiems bausmę nuteistiesiems, taip pat nuteistiesiems nepilnamečiams (tik su palyda) bei asmenims, turintiems negalią, atostogų metu **gali būti leista parvykti į namus**. Kitaip tariant, galimybę parvykti į namus turi tik dalis dirbančių nuteistųjų, kuriems tokios atostogos buvo suteiktos.

Prie 14 kalendorinių dienų atostogų gali būti pridėamos **poilsio ir švenčių dienos**, kuriomis dirbo nuteistieji, bet ne

²⁴ Teismas pareiškėjui iš Lietuvos valstybės, atstovaujamos Alytaus pataisos namų, priteisė 5 000 litų neturtinės žalos dėl neteisėtų atsakovo veiksmų, nesuteikiant jam trumpalaikių išvykų, siekiant aplankyti sergantį tėvą ir dalyvauti tėvo laidotuvsė.

daugiau kaip penkios kalendorinės dienos. 2013 m. pradžioje Lietuvoje dirbo tik 27,3 proc. nuteistųjų laisvės atėmimu, o gamybinį darbą – tik 14,8 proc. [41]. Kaip matyti 2 pav., tik maždaug keliasdešimt per metus atostogų gavusių nuteistųjų jų metu galėjo parvykti į namus. Nėra žinoma, kiek dirbančių nuteistųjų iš viso yra suteikiamos atostogos pagal LR BVK 130 straipsnio nuostatas, kurių prasmę labai sunku suprasti. Atostogos negali būti suteikiamos kalėjime dirbantiems nuteistiesiems, jos tik **gali būti** suteikiamos ir tik stropiai dirbantiems nuteistiesiems, tik 14 dienų, tik atlikus 11 mėnesių bausmės, tik neturintiems galiojančių nuobaudų ir tik nemokamos atostogos. Šias nuostatas reikėtų analizuoti daug platesniame nuteistųjų darbo sąlygų ir mokėjimo už jį kontekste [23; 25], tačiau jų nenuoseklumas, diskriminacinis pobūdis ir prieštaravimas kalinimo normalizavimo principui²⁵ akivaizdus. Šiuo požiūriu įdomus ir vertingas Vokietijos Konstitucinio teismo suformuotas požiūris į **resocializaciją, kaip esminį ir vienintelį įkalinimo tikslą**, išplaukiantį iš pagrindinės visų teisių teisės – žmogishkojo orumo ir socialinės valstybės principo. Vykdamas laisvės atėmimo bausmę turi būti skatinami nuteistojo gebėjimas ir valia gyventi atsakingai, kad ateityje laisvos visuomenės sąlygomis jis nebeususikalstų. Tai, kad kaltininkas pakartotinai nebeususikalstų ir nedarytų žalos kitiems asmenims, yra visuomenės ir valstybės institucijų tiesioginis interesas. **Darbas**, kurį kalina-

masis dirba, veiksminga resocializacijos priemonė bus tik tada, kai **bus tinkamai įvertinamas**. Šis įvertinimas (nebūtinai vien finansinis) kalinamajam turi parodyti darbo vertę ir privalumą ateityje, gyvenant savarankiškai, atsakingai ir nenusikalstamai [28, p. 124]. Taigi tinkamai sureguliuotos atostogų galimybės yra svarbi tokios vertės parodymo prielaida.

2.5. Laisvalaikio praleidimo galimybės už nepilnamečių pataisos namų ribų (LR BVK 140 str. 1 d. 7 p. ir 140 str. 2 d.)

LR BVK 140 straipsnyje numatytos dvi nepilnamečių pataisos namuose taikomos paskatinimo priemonės, susijusios su laisvalaikio praleidimu už įkalinimo įstaigos ribų:

- a) leidimas nepilnamečiams pasimaitymo su tėvais, globėjais (rūpintojais), artimaisiais giminaičiais ar kitais pasitikėjimo vertais asmenimis metu **išeiti iki aštuonių valandų** už nepilnamečių pataisos namų teritorijos ribų (LR BVK 140 str. 1 d. 7 p.);
- b) nepilnamečių pataisos namuose laikomiems nuteistiesiems, kurie gerai elgiasi, gali būti leidžiama kartu su pataisos įstaigos darbuotojais **nuieiti į kiną, teatrą, koncertą, sporto varžybas ar kitus ne pataisos įstaigoje organizuojamus renginius**.

Europos Tarybai priklausančiose šalyse jau seniai ir visuotinai pripažįstama, kad nepilnamečiams įkalinimas turi būti taikomas tik retais ir išimtiniais atvejais, o jauną asmenį įkalinus „turi būti garantuotas įvairus prasmingas užimtumas ir taikomos intervencinės programos pagal individualų

²⁵ Jo esmę apibūdina Europos kalėjimų taisyklių 5 punktas: „Gyvenimas kalinimo įstaigoje turėtų kiek įmanoma atitikti pozityvius gyvenimo visuomenėje aspektus.“ Kitaip tariant, nelaisvėje gyvenantiems asmenims reikia suteikti kuo daugiau gyvenimui laisvėje būdingų bruožų, įskaitant savarankiškumą, atsakomybę, darbą, jo apmokėjimo sąlygas, laisvalaikį ir t. t.

visapusišką bausmės vykdymo planą, kuriuo, sudarant kiek įmanoma mažiau varžančias sąlygas, siekiama skatinti asmens raidą, pasiruošti išėjimui į laisvę bei reintegruoti į visuomenę“ [6, 50.1. punktas]. Jau minėta, kad šioje 2008 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje, be daugelio kitų visapusišką įkalinto jauno asmens raidą skatinančių nuostatų, atskirame skyriuje aptariamas parengimo paleisti procesas, kuriame pabrėžiamas laipsninių ir nuoseklių įkalinimo atvėrimo priemonių taikymas. Deja, bet nėra žinoma, kaip dažnai Lietuvoje yra taikomos LR BVK 140 straipsnyje numatytos laisvalaikio praleidimo už nepilnamečių pataisos namų galimybės.

Išvados

Apibendrinant straipsnyje dėstyta mintis, galima padaryti tokias išvadas:

1. Įkalinimo atvėrimo galimybės yra svarbi efektyvios laisvės atėmimo bausmės prielaida. Tarptautiniai standartai ir Vakarų kultūros šalių praktika remiasi pragmatišku požiūriu, kuris skatina laipsnišką ir nuoseklią įkalinto asmens integraciją į visuomenę. Šiuolaikinis įkalinimas nėra asmens uždarymas „atsėdėti“ bausmę, bet priemonė parodyti nusikaltusiam asmeniui kitas galimas gyvenimo perspektyvas.
2. LR BVK numatomos įkalinimo atvėrimo formos apribotos įvairiomis stereotipais ir nepagrįstomis baimė-

mis paremtomis sąlygomis, neišnaudojamos net ir teisės nuostatomis suteikiamos galimybės. Įvairių formų trumpalaikių išvykų ir atostogų taikymas Lietuvoje yra reta išimtis, nors remiantis tarptautiniais standartais ir kitų šalių praktika, jos yra svarbi įkalinto asmens resocializacijos sąlyga.

3. LR BVK numatytų trumpalaikių išvykų ir atostogų taikymo praktika nesikeičia daugelį metų – tai rodo ir nesikeičiančią įkalinimo kultūrą bei stilių Lietuvoje. Jis vis dar iš esmės yra paremtas „režimo reikalavimų užtikrinimo“ intencijomis, „būtinu nuteistųjų izoliavimu ir nuolatine jų priežiūra“, taip iš dalies užtikrinant momentinį įkalintų asmenų paklusnumą, bet nesistengiant skatinti jų socialinių gebėjimų ir gerinti asmeninių galimybių.
4. Išskyrus retas išimtis, įkalinimo atvėrimo priemonės nėra integruotos į individualaus darbo su nuteistuoju planą, nors būtent individualus požiūris ir išankstinis tokių priemonių planavimas sudaro būtinas kryptingo socialinio darbo su nuteistuoju sąlygas.
5. Siekiant perspektyvių pokyčių šioje srityje, svarbu remtis gerais kitų šalių pavyzdžiais, įkalinimui atverti pritaikyti naujai statomų įkalinimo įstaigų architektūrą, o svarbiausia – permąstyti įkalinimo tikslus, poveikį, perspektyvas, padarinius ir galimybes.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai

1. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Rec (82) 16 Dėl trumpalaikių išvykų kaliniams [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hub.coe.int/en/>>.
2. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Rec (92) 16 Dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hub.coe.int/en/>>.
3. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Rec (87) 3 Dėl Europos kalinimo įstaigų taisyklių [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hub.coe.int/en/>>.
4. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Rec (2003) 22 Dėl lygtinio paleidimo (parolio) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hub.coe.int/en/>>.
5. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija šalims narėms Rec (2006) 2 Dėl Europos kalėjimų taisyklių [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hub.coe.int/en/>>.
6. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms CM/Rec (2008) 11 Dėl Europos taisyklių nepilnamečiams teisės pažeidėjams, kuriems taikomos bausmės ar priemonės, taisyklių [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hub.coe.int/en/>>.
7. Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßregeln der Besserung und Sicherung (Strafvollzugsgesetz – StVollzG); vom 16. März 1976 (BGBl. I. S. 581, 2088), zuletzt geändert durch Art. 7 des Gesetzes vom 25. April 2013 (BGBl. I S. 935) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg/BJNR005810976.html>>.
8. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. sausio 15 d. įsakymas Nr. V-15 „Dėl kognityvinių bihevioristinių programų „Tik tu ir aš“ ir „Equip“ taikymo Kalėjimų departamentui pavaldžiose įstaigose“ bei Kalėjimų departamento direktoriaus 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymo Nr. 4/07-243 „Dėl socialinės reabilitacijos programų patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 10-517.
9. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, patvirtintas įstatymu Nr. IX-994, priimtu 2002 m. birželio 27 d. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 73-3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
10. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 18, 19, 66, 90, 91, 126, 138, 140, 152, 154, 157, 158, 159, 164, 176 straipsnių pakeitimo ir 127, 160, 161, 162, 163, 179 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1863, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 4-110.
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. 194 „Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2003, nr. 76-3498 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 1R-173 „Dėl teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymo Nr. 194 „Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 74-3862.
13. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos pataisos darbų kodeksas, patvirtintas įstatymu, priimtu 1971 m. liepos 15 d. *Valstybės žinios*, 1971, nr. 20-142; 1983, nr. 13-129 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

II. Mokslinė literatūra

14. BLAŽEVIČIUS, Jonas; ŠVEDAS, Gintaras; USIK, Dmitrij. *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
15. CHRISTIE, Niels. Kriminalität ist eine unerschöpfliche Ressource. *Neue Kriminalpolitik*, 1998, Heft 2, S. 6–8.
16. CORNEL, Heinz. Die Gefährlichkeit von Gefährlichkeits-Prognosen. *Neue Kriminalpolitik*, 1994, Heft 3, S. 21–25.
17. DÜNKEL, Frieder. Vollzugsöffnende Maßnahmen – Wandel durch Landesgesetze im Licht internationaler Standard. *Kriminalpädagogische Praxis*, 2012, Heft 48, S. 14–27.
18. DÜNKEL, Frieder; KUNKAT, Angela. Zwischen Innovation und Restauration. 20 Jahre Strafvollzugsgesetz – eine Bestandsaufnahme. *Neue Kriminalpolitik*, 1997, Heft 2, S. 24–33.
19. DÜNKEL, Frieder. Riskante Freiheiten? – Vollzugslockerungen zwischen Resozialisierung und Sicherheitsrisiko. In: REHN, Gerhard, NANNINGA, Regina, THIEL, Andreas (Hg.). *Freiheit und Unfreiheit. Arbeit mit Straftätern innerhalb und außerhalb des Strafvollzuges*. Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2004, S. 104–134.

20. DÜNKEL, Frieder. Strafvollzug im Übergang. *Neue Kriminalpolitik*, 1993, nr. 1, S. 37–43.
21. DÜNKEL, Frieder. Vollzugslockerungen und offener Vollzug – die Bedeutung entlassungsvorbereitender Maßnahmen für die Wiedereingliederung von Gefangenen. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*, 2009, nr. 58, S. 192–196.
22. FOUCAULT, Michel. *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
23. LANKAUSKAS, Mindaugas. Dirbančių nuteistųjų valstybinio socialinio draudimo reguliavimo ypatumai ir perspektyvos Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2012, nr. 2, p. 68–95.
24. LAUBENTHAL, Klaus. *Strafvollzug*. 3. Aufl. Berlin: Springer Verlag, 2003.
25. PETRYLAITĖ, Daiva. Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų darbas: socialinių garantijų ypatumai ir ribos Iš: *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (ats. red. G. Švedas). Vilnius, 2010, p. 7–22.
26. RASCH, Wilfried. Es gibt keine unfehlbare Prognosemethode. *Neue Kriminalpolitik*, 1998, Heft 2, S. 6–8.
27. SAKALAUSKAS, Gintautas, et al. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. *Teisės instituto mokslo tyrimai*, t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.
28. SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2007, nr. 2, p. 121–133.
29. SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. Iš: *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (ats. red. G. Švedas). Vilnius, 2010, p. 133–153.
30. SAKALAUSKAS, Gintautas; KALPOKAS, Vaidas. Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. *Teisės instituto mokslo tyrimai*, t. 10. Vilnius: Eugrimas, 2012.
31. SAKALAUSKAS, Gintautas. Lygtinio paleidimo sistema ir korupcijos rizika. Vilnius: Teisės institutas, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://teise.org/data/1lygtinio-paleidimo.pdf>>.
32. SAKALAUSKAS, Gintautas. Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų taikymo prielaidos Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2006, nr. 4, p. 5–49.
33. SAKALAUSKAS, Gintautas. Kalėjimas – stotelė į laisvę. *Styba ir architektūra*, 2011, nr. 10, p. 38–44.
34. SPIESS, Gerhard. Prophetie oder Prognose? *Neue Kriminalpolitik*, 1996, Heft 1, S. 31–36.
35. ŠVEDAS, Gintaras. *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Registrų centras, 2013.
36. ŠVEDAS, Gintaras. *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
37. USIK, Dmitrij. Tarptautinių baudžiamosios justicijos standartų realizavimo aspektai vykdant laisvės atėmimą. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, nr. 4 (8), p. 339–355.
38. ZIERLEIN, Karl-Georg. Grundrechtsschutz im Strafrecht, Strafverfahrens- und Strafvollzugsrecht unter Berücksichtigung der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts. *Teisė*, 2000, nr. 36, S. 119–127.

III. Praktinė medžiaga

39. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Planavimo ir projektų valdymo skyriaus Išaiškintų neteisėtų ryšių, paimtų draudžiamų daiktų ir kriminogeninės būklės kalinimo įstaigose ataskaitos. 1999–2012 m. sausio – gruodžio mėn. duomenys.
40. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Planavimo ir projektų valdymo skyriaus Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė. 2004–2012 m. sausio – gruodžio mėn. duomenys.
41. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Planavimo ir projektų valdymo skyriaus Socialinė reabilitacijos tarnybų veiklos ataskaita. 2012 m. sausio – gruodžio mėn. duomenys. Parengta 2013 m. sausio 30 d.
42. Kankinimų prevencijos komiteto (CPT) standartai. CPT bendrųjų ataskaitų „svarbiausieji skyriai“. CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2003
43. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 22 d. sprendimas a. b. Nr. A822-128/2013, kat. 15.2.3.2; 21.
44. Polizeigewerkschaft kritisiert früheren Hafturlaub von Schwerverbrechern. *Focus online*, 2012 04 10 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.focus.de>.
45. Vilniaus pataisos namų 2012 metų veiklos ataskaita, patvirtinta 2013 m. sausio 29 d. Vilniaus pataisos namų direktoriaus įsakymu Nr. 9-593(01) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.vilniauspn.lt>.

STRAFVOLLZUGSLOCKERUNGEN: PRÄMISSEN UND MÖGLICHKEITEN IN LITAUEN

Gintautas Sakalauskas

Zusammenfassung

Der Freiheitsentzug spielt immer noch eine wichtige Rolle im Strafsystem der meisten Länder. Laut Michel Foucault, diese Selbstverständlichkeit des Gefängnisses, von der wir kaum loskommen, beruht zunächst auf der Einfachheit der „Freiheitsberaubung“. Die Praxis der Anwendung der Freiheitsstrafe ist allerdings sogar in europäischen Ländern sehr unterschiedlich, genauso drastisch unterscheidet sich auch ihr Vollzug. In den meisten westeuropäischen Ländern hat sich in den letzten 50 Jahren nicht nur die Architektur, die Zielsetzung des Strafvollzuges, der Umfang der Gefangenenrechte, die Zusammenstellung des Personals, sogar auch die ganze Atmosphäre verändert. Eine bedeutsame Veränderung bildet der Ausbau der Strafvollzugslockerungen, die in verschiedenen Formen relativ oft angewandt werden. Z. B. in Deutschland hat sich die Lockerungspraxis in dem statistisch überschaubaren Zeitraum seit 1977 ganz erheblich ausgeweitet.

Es gibt nach dem internationalen Erfahrungsstand gute Belege dafür, dass nach der Entlassung aus einem Verwahrvollzug die Rückfallwahrscheinlichkeit bedeutend höher ist, als wenn der Gefangene (u. a. mit Hilfe von Ausgang, Freigang und Urlaub) auf das Leben in Freiheit gezielt vorbereitet wird. Die Vollzugslockerungen sind aber etwas gänzlich Neues und noch wenig verbreitet im litauischen Strafvollzugssystem. Die Gewährung von Vollzugslockerungen war und bleibt in Litauen sehr restriktiv, sie sind in ein einheitliches Konzept der Resozialisierung der Gefangenen nicht integriert. Für ihre Ausweitung braucht man neu die Bedürfnisse der Gefangenen und der Gesellschaft umdenken, mehr die Strafanstalten öffnen, um die Chancen der Integration der Gefangenen und damit auch die Sicherheit der Gesellschaft zu erhöhen.

Įteikta 2013 m. birželio 20 d.

Priimta publikuoti 2013 m. rugsėjo 27 d.